

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ГОВОРІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ

Валентина Грещук

ББК 81.2(Ук)

УДК 81'282:821.161.2

ГУЦУЛЬСЬКА ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКА У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ГЖИЦЬКОГО “ОПРИШКИ”

У статті проаналізовано гуцульські лексичні діалектні риси у мові роману Володимира Гжицького “Опришки”. Виявлено й описано найбільш характерні тематичні групи гуцульської діалектної лексики.

Ключові слова: діалектизм, гуцульський говір, опришки, Гжицький, діалектні риси.

Одним із письменників, хто з великою любов'ю і художньою проникливістю змальовував гуцульський край, його неповторну красу, величні ліси та гори, бурхливі ріки та стрімкі потоки, життя і побут простих гуцулів, нескорений дух опришків та їх славного ватажка – Олексу Довбуша, був В. Гжицький. Його роман на гуцульську тематику “Опришки” мав складну історію написання. Перші розділи твору спочатку публікувалися в журналі “Західна Україна”. Автором була створена п'єса “Пісня про “чорних хлопців”, та оскільки В. Гжицький був репресований і провів у концтаборах близько двадцяти років, то лише 1962 року довів свій задум до кінця [Лубківський 1971: 459]. Повернувшись із таборів, Гжицький написав твір заново, працював над ним майже у самому серці Гуцульщини – мальовничому Косові [Плай 1996: 403]. Це дало змогу авторові добре ознайомитися з гуцульським краєм, самими гуцулами та вивчати гуцульську говірку. Мета статті – проаналізувати гуцульські лексичні діалектні риси у мові роману Володимира Гжицького “Опришки”, виявити й описати найбільш характерні тематичні групи гуцульської діалектної лексики.

В. Гжицький у романі “Опришки”, описуючи життя і побут гуцулів, змальовуючи боротьбу проти соціального і національного гноблення, майстерно відтворюючи неповторний світ природи Гуцульщини, вмотивовано використовує гуцульські лексичні діалектизми різних тематичних груп. Сама назва роману свідчить про те, що автор у художній мові послуговується лексичними діалектизмами, які пов'язані з опришківством. Серед них є назви осіб: *опришок* ‘сильний, мужній хлопець; розбійник’¹, *смоляки* ‘спеціальні поліцейські підрозділи, в завдання яких входило переслідування опришків’: Хоч і весело бриніла пісня, проте слова її були невеселі. Усе про той меч, що висів над головою *опришка* (с. 60)²; Раптом почувся крик: “*Смоляки!*” – а тоді тупіт кінських копит (с. 244). Цю групу доповнюють діалектизми на позначення зброї, зокрема *кріс* ‘рушниця’; *бартка* ‘топірець; сокирка з довгою ручкою, прикрашена орнаментом’, *пушка* ‘рушниця’ та ін.: Коли не довірить мені Олекса *кріса* в руки, візьму скрипку, флюяру, дудку (с. 22); Іван Бойчук зразу по смерті Довбуша прийняв присягу на вірність від опришків, що залишились у таборі і погодились воювати під його *барткою* (с. 254); Тоді він підніс угору *топірець* (с. 14); Роззброїти смоляків, і з їхніми *пушками* йти на третє село знищувати панів? (с. 234).

Події, які розгортаються у романі, зумовили наявність у художній мові В. Гжицького гуцульської діалектної військової лексики на позначення військовиків, а також реалій військового життя та абстрактних понять, пов'язаних з військом, зокрема *жовнір* ‘військовик, солдат’, *гайдук* ‘озброєний сільський поліцай’, *камрат* ‘побратим по службі’, *пляц* ‘місце’, *касарня* ‘казарма’, *альярм* ‘тривога’: Боявся, щоб замкнені *жовніри* не зняли крику (с. 44); – Твої предки, – казав далі Довбуш, – немало напанувалися, немало познущалися твої слуги з кріпаків, немало сліз випустили твої *гайдуки* з бідного народу (с. 46); – Ми хочемо, щоб ви розповіли вашим *камратам*, що “чорні хлопці” не розбійники, не вбивці (с. 174); Король вислав офіцера з шаблев, а гуцул – простого хлопа з ціпом; вийшли на *пляц* обидва (с. 56); Перед *касарнею* стояв на варті *жовнір* (с. 44); Через кілька хвилин залунали на подвір'ї звуки *альярму* <...> (с. 82).

Значну групу гуцульських лексичних діалектизмів становить побутова лексика. З-поміж неї виділяються такі назви одягу та їх елементів, як *лудине* ‘одяг, переважно новий, святковий’, *вберя* ‘одяг’, *гачі* ‘штани з домотканого полотна або сукна’, *киптар* ‘хутряна безрукавка’, *крисаня* ‘чоловічий капелюх з прикрасами’, *черес* ‘широкий ремінний пояс’, *сардак* ‘верхній короткий одяг з домотканого сукна, оздоблений вовняними нитками’, *крашениці* ‘сукняні штани червоного кольору’, *каптур* ‘капюшон’, *очкур* ‘мотузок з прядива або шерсті для підв'язування штанів’, *тобівка* ‘оздоблена орнаментом невелика шкіряна сумка, яку носять через плече’: – Такий легінь, що хоче позмагатися з марою, іде на границю полонини і мусить вивернути на собі *лудине*, навіть постолі (с. 164); – А вчора коваль розказував, що князь ходив перебраний у гуцульську *вберю* до

¹ Тут і далі при визначенні семантики лексичних діалектизмів, крім контексту, враховано тлумачення лексем у словниках [Гуц. гов. 1997; Janów 2001; Негрич 2008; Грицак 2008; Хобзей 2002] та у монографії [Грещук 2010].

² Тут і далі цифра в дужках вказує на сторінку за виданням: В. Гжицький. Опришки. Кармалюк: історичні романи. – Львів: Каменяр, 1971. – 463 с.

ворожки (с. 57); Був одягнений, як на гуцульське весілля: у червоні *гачі*, обмотані внизу сірими вовняними онучами, у жовті постолі, білу сорочку, вишивану на грудях та на рукавах, і *киптар*, кольоровим сап'яном мережаний (с. 45); За широким, бляхованим золотом *чересом* зі срібними *клямрами* стирчали пістолі й пудової роботи ніж, через плече навхрест – торба й дорогі порошниці, на голові – *крисаня* з павиними перами, а в руках – топірець з німецької сталі (с. 45); Проказавши цю давню молитву, Федір Штола зняв *сардак*, кинув у кут, обійшов завітру і загнав навідліг сокиру в стіну (с. 10); Мав на собі червоні суконні *крашениці*, як Довбуш, і постолі жовті, моршені, дорогі <...> (с. 83); Кроки були вже зовсім близько, і ось на порозі сінець стала невеличка, але широка постать, уся в чорному і з чорним *каптуром* на голові (с. 93); Екзекутор розтягнув *очкур* і всипав жарини між ноги жертві (с. 166); Гроші вміть перекочували в *товівки* опришків (с. 215). Із побутових діалектних слів впадають в око також гуцульські назви жилих і господарських споруд, їх частин, а також хатнього і господарського начиння – *обора* 'частина садиби, приміщення для худоби', *оборіг* 'повітка на чотирьох стовпах для сіна, соломи', *притула* 'прибудова до хати або стайні', *кліть* 'комора', *мостина* 'спідня дошка', *ляда* 'дверцята', *фотель* 'крісло', *ліжник* 'домогкане ворсисте вовняне покривало з візерунком', *каруца* 'віз для перевезення гною, глини та ін.', *дзьобенка* 'невеличка торба з вовняної тканини, полотна чи шкіри, яку носять через плече': І він повів рукою в бік своєї худоби, що вкривала величезну *обору*, немов живий барвистий килим <...> (с. 7); – А тепер, братику Фоко, іди, вилізь собі на *оборіг* і там чекай на мене (с. 82); Не гаючи ні хвилини, він виламав вікно, вискочив у *притули*, звідти хврткою у сад і вміть опинився під кедрами (с. 85); Певно, кіт перевернув щось у *кліті* (с. 84); Відсунувши скриню, зірвали *мостину* і під нею, у високій бляшаній банці, знайшли повно срібних і золотих монет (с. 120); Коли закрилась за в'язнем важка, залізом окута *ляда*, яка зверху закривала вхід до в'язниці <...> у підземеллі запанувала важка, гнітюча тиша <...> (с. 90); Веселий ранок застав стару княгиню сумну, сердиту, у сап'яновому *фотелі*, в якому провела безсонну ніч (с. 88); Вистелить підлогу ведмежими шкурами, а ліжко, на якому спатимуть, – дорогими *ліжниками* та пуховими подушками... (с. 155); Учора змішала вона свою маржину, а сьогодні порядкувала за нею, збираючи в *каруци* гній <...> (с. 21); Як же здивувався, коли, вилізши на самий вершечок, побачив *дзьобенку* з рештками їжі (с. 85).

Гуцульські діалектні назви їжі, страв, напоїв заманіфестовані номінаціями *малай* 'кукурудзяний хліб', *кулеша* 'густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді', *бануш* 'густа страва з кукурудзяного борошна, варена на сметані', *бринза* 'спеціально приготовлений для зберігання посолений сир', *гусленка* 'спеціально заквашене густе кип'ячене молоко', *будз* 'овечий сир зі свіжого молока у формі кулі', *жентиця* 'сироватка', *набіл* 'молочні продукти' та інше: Узяв у дзьобню букату сиру, *малая* на дорогу, вложив за черес пістоля <...> (с. 52); Насипала свіжої *кулеші*, але він відмовився (с. 21); Тут були *бринза*, *бануш*, *гусленка* і молоко, хто яке хотів (с. 164); <...> дали свіжої *кулеші* з бринзою, теплої *жентиці*, ватаг дав обом на дорогу по добрій грудці *будзу* і показав їм шлях, який сам хотів (с. 100); Дав йому кілька порад, як пасти худобу, як збирати *набіл* <...> (с. 15).

Досить повно відбита у романі лексика на позначення реалій полонинського життя й побуту гуцулів-вівчарів. Це назви полонинських споруд різного призначення, їх частин, загорож – *стойце* 'місце, де стоять полонинські будівлі', *стая*, *стайка* 'дерев'яна будівля на полонині, в якій живуть пастухи влітку й переробляють молочні продукти', *кошара* 'тимчасово загороджене місце для овець', *колиба* 'житло для пастухів', *заватра* 'прибудова до стаї, де ночують пастухи', *вориння* 'огорожа з тонких довгих кругляків', *струнка* 'намет для доїння овець' та ін.: Поспішав, щоб уже на місці до вечора стати і поробити ще завидна деякі приготування в *стаї* та й в усьому *стойці* (с. 8); Торік дикі кабани повалили всі *стайки* пастуші (с. 8); Могли там, у стаї, вітри ночувати, могли гостювати в *кошарах* кабани дикі й ведмеді <...> (с. 8); Княгиня Єва довго не могла звикнути до нової обстановки, хоч опришки збудували їй окрему *колибу*, навіть з вікном, чого не мали в своїх *колибах* (с. 53); <...> Федір Штола зняв *сардак*, кинув у кут, обійшов *заватру* і загнав навідліг сокиру в стіну (с. 10); Усередині *стойща* в багатьох місцях було поламане *вориння*, повалені пастуші *стайки*, подекуди зруйнована *струнка* (с. 9).

Із лексики на позначення реалій полонинського життя, побуту, вжитих у повісті, назвемо ще назви посудин для зберігання продуктів переробки овечого молока, які водночас використовувались і як міра цих продуктів, такі, як *бербениця* 'дерев'яна посудина видовженої форми з двома днами для зберігання бринзи, молока', *терх* 'вантаж на коня з двох бербениць, зв'язаних шнурком, полотном; міра ваги бринзи, молока, що дорівнює двом бербеницям – по 16кг кожна': Пастухи носили вівцям і коровам сіно, помагали ватагові в стаї: мили молочний посуд, казани, відра, коновки, миски, цебри, *бербениці* (с. 163); Кілька коней з *терхами* несли кукурудзяну муку, сіль, посуд <...> (с. 15); І два *терхи* сиру, і два масла, і бринзи, і десять міхів кукурудзяного борошна, і півсотні овець, і ... боже мій! (с. 72). Переробка молока, приготування їжі, розведення й підтримка вогню в полонині має свої особливості, які засвідчують такі лексичні діалектизми, як *ватра* 'вогнище, вогонь', *ватрище* 'місце, де горів вогонь', *берфела* 'дерев'яний пристрій, на якому вішають котел над вогнищем': Сьогодні мали добути живої *ватри* й поробити порядки в стаї (с.9); Тоді поклав на старе *ватрище* підкову, що її приніс із собою з долів і проказав <...> (с. 10); Там лівою рукою здіймає *берфелу*, і нічого йому тоді не станеться (с. 164). Процес роздачі господарем овець після повернення з полонини репрезентує лексема *розлучіне*, а перебування на полонині протягом літнього сезону – *літування*, *літовище*: Прийшли на "розлучіне", по свою маржину (с. 161); У такий час рідко можна було зустріти в лісах людину, на деяких полонинах уже почалось *літування* (с.212); Маржина гуцульська ішла на *літовище* (с. 15). Колоритний світ полонинського

життя яскраво увиразнюють діалектизми *реваши* ‘палиця з пам’ятними позначками’, *знаменста* ‘мітки’, *ботей* ‘отара овець’, *дат* ‘кількість молочних продуктів’: Ватаг запросив усіх гостей перед стаю і почав читати зі свого “*реваши*” (с. 161); – А які твої *знаменста*? (с. 161); Довбуш хоче взяти з Дідушкового *ботею* овець на зиму (с. 163); *Дат* буде добрий, бо трави великі (с. 7).

Чимало гуцульських лексичних діалектизмів, ужитих у романі, стосується назв осіб. Серед них виділяються назви осіб за родом полонинської діяльності – *гайдей* ‘пастух, який доглядає стадо великої рогатої худоби на полонині’, *стадар* ‘пастух коней’, *спузар* ‘пастух на полонині, який доглядає за вогнем у колибі, щоб не згасав’, *козар* ‘пастух кіз’, *телячир* ‘пастух телят’, *ватаг* ‘старий вівчар’, *яловичир* ‘пастух ялової худоби’, *депутат* ‘власник, орендар’, *мішанник* ‘господар, який дав свої вівці на випас у полонину’, *нічник* ‘нічний сторож на полонині’: Корів та волів погнали *гайдеї* в інший бік – на поля, ріжі, на заломі в лісі, де добра, м’яка паша (с. 25); Усі люди розійшлися з маржиною, *спузар* пішов з коновками по воду до джерела <...> (с. 61); Тут стояв уже старший вівчар Данило Вовк-Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, *гайдеїв* до товару, *стадар* до коней, *яловичир* до ялового дробу і баранів, *телячир* до телят, *козар* до кіз (с. 14); Усі ці зміни, усі перешкоди примічав *ватаг* і пастухи, уявляючи, як їх завтра долатиме маржина (с. 9); Ватаг і пастухи zostалися з маржиною *депутата* (с. 162); <...> за кіньми ішов старший вівчар із рештою пастухів, а з самого заду – *мішанники*, жінки й діти, що проводжали свою маржину аж на край села (с. 15); Не було ще тільки *нічника*, що вартує на полонині вночі, носить воду та підтримує вогонь (с. 14).

Це назви осіб за родом іншої діяльності, зокрема *флюярист* ‘той, хто грає на флюярі’, *трембітанник* ‘той, хто грає на трембіті’ *шпик* ‘шпигун’: Капав піт з музикантів на скрипки й цимбали, пухли губи у *флюяриста* <...> (с. 231); Поки гості попоїли, *трембітанники* заграли вже на вставання (с. 25); – А що він зробив? Післяв *штика* до мене? (с. 109); назви спорідненості й свояцтва *гедя* ‘батько’, *бадьо* ‘звертання до старшого чоловіка’, *нанашко* ‘старший чоловік’, *швагро* ‘чоловік сестри’ та ін.: – Я ще вашого *гедю* пам’ятаю. Який то був опришок гідний та файний (с. 8); – Ось що, *бадьо* Миколо, – почав Штола (с. 161); – Так, це я, *нанашку*. Пізнали? (с. 253); Мир побував у Солотвині і там довідався від свого *швагра*, котрий родом із Богородчан, що богородчанський поміщик зробив із свого палацу цілу фортецю (с. 205).

Низку гуцульських діалектних назв осіб становлять оцінні номінації з позитивним забарвленням: *солодашко* ‘дуже близька, дорога серцю людина’, *сточник* ‘фахівець, майстер своєї справи’, а також зневажливі, такі як *лайдак*, *мерза*: – *Солодашко* мое! – промовила Дзвінка <...> (с. 87); Недарма Фоку мали за музику-*сточника*, казали, що здобув собі неприродним способом надзвичайний хист <...> (с. 96); Бо ж той *лайдак* якось узнає все, що в дворі діється! (с. 74); Омиваєш гори, корінне, камінне, облий і мене, породжену, хрещену, від всекої *мерзи*, від погуби <...> (с. 60).

Гуцульську автентіку добре передають також назви осіб за інтимними стосунками, зокрема *любас* ‘коханець’, *любка* ‘коханка’: – Залишайся, княгине, зі своїм *любасом*, а ти, князю, з тестем! (с. 95); Горда, прекрасна, зарозуміла, сильна і владна *любаска* Довбуша, найвродливішого легіня на всі Карпати, в душі немовби боялася цього мізерного парубка <...> (с. 22); На саму згадку про *любку* кров ударила в голову <...> (с. 59).

Гуцульські обрядові назви осіб, використані в романі, – *матка* ‘весільна мати’, *батько* ‘весільний батько’, *берека* ‘чоловік, який знає усякі весільні пісні’ та ін.: А проте скорилась і пішла в село шукати собі на весілля “*батька*”, а Степан “*матку*” (с. 230); Вибрали і “*береку*” – чоловіка, який знає усякі весільні пісні... (с. 230).

Засвідчено назви осіб за соціальним станом – *дука* ‘багач’, *газда* ‘господар’, *газдия* ‘господиня’: Дідушок тут не лише вїт, а й славний на всі гори *дука* (с. 5); Були тут колишні *газди* (с. 23); А ще він каже, що не годиться такій жінці, як вона, красуні, *газдині* багатій, бути любаскою (с. 154).

Типово гуцульською є назва особи за віковою особливістю – *легінь* ‘хлопець, парубок’: Нарешті з хлопчика виріс високий, сильний і файний *легінь* (с. 123).

З гуцульських діалектних демонічних назв ужиті *юда* ‘чорт, злий дух’, *нетленник* ‘міфічна істота, яка живе в лісі та пророкує долю новонародженій дитині’, *нічниці* ‘злі духи, що з’являються вночі’: – Це забитий чоловік, у ньому половина людини, а половина *юди* (с. 164); Тепер уже Юрчик не сумнівався, що то якась нечиста сила, *нетленник* чи лісовик у людській подобі (с. 27); Дванадцять чарівниць йому сорочку ткало, дванадцять мавок і *нічниць* її у чорній воді прало <...> (с. 42).

Художня мова В. Гжицького фіксує ряд гуцульських діалектних назв ландшафту та водних об’єктів. Тут переважають назви, пов’язані з гористою місцевістю. Це *кичера* ‘гора’, *китиця* ‘гора, вершина якої покрита лісом’, *розчоліна* ‘гора, на якій смугами ліс і поле’, *грунь* ‘вершина гори’, *царинка* ‘обгороджений шматок поля або сіножаті’, *полонина* ‘високогірне пасовище’, *плай* ‘гірська стежка’, *сутки* ‘вузький прохід між плотами’, *звір* ‘міжгір’я, ущелина, вузька долина між горами’, *згар* ‘випалене або вигоріле місце в лісі’, *ріжа* ‘галявина, пасовище серед лісу’, *чегир* ‘чагарник; густий молодий ліс’, *мочар* ‘заболочена місцевість’: Ближчі вже дісталися до його брами, коли інші ще тільки спускалися з *кичер*, *китиць*, *розчолін*, женучи живі чорно-білі потоки, щоб і собі влити їх у велике озеро <...> (с. 13); Таким способом він посилав бурю й град на кам’яністі *груні*, де ніщо не пасеться (с. 27); <...> за недовгий час стали власниками майже всіх придорожніх *царин*, піль та найкращих, найдоступніших *полонин* (с. 23-24); Ішов спершу навмання, скорочуючи собі шлях, по пам’яті,

доки не дістався до знайомого *плайчка* <...> (с. 52); Аж пізно ввечері опинився в *сутках* межі плотами – отже, був уже близько села (с. 52); На сірому тлі ще недавно зелених горбів проступали вже чорними плямами ярки та *ізвори* <...> (с. 222); Пас у *згарах* – вигорілих лісах, посеред каміння <...> (с. 26); Корів та волів погнали гайдеї в інший бік – на поле, *ріжі*, на заломі в лісі, де добра, м'яка паша (с. 25); Спершу висипали з кошар вівці, і їх погнали знайомими стежками у *чегир*, де багато бруднушу, храбусту, молочаю <...> (с. 25); Йшли не часто ходженими місцями, бездоріжжям, продиралися крізь хащі предковичного лісу, переходили через потоки й *мочари* <...> (с. 127).

Рослинний світ Гуцульщини репрезентований низкою діалектних лексем. Такими є *гаджуга* 'молода смерічка', *жереп* 'гірська карликова сосна', *женєпин* 'ялівець', *брундуш* 'шафран', *лелич* 'вільха', *храбуст* 'осот', *чічка* 'квітка': Ховаючись у *гаджугах*, що росли біля її садиби, підповз до оборогу <...> (с. 253); Продиратись маржині тут було важче, ніж у лісі, бо з жерепом густо ріс карлуватий яловець-*женєпин* і *лелич*, що подекуди разом з шипком та омеогом утворювали непролазну гушавину (с. 19); Спершу висипали з кошар вівці, і їх погнали знайомими стежками у чегир, де багато *брундушу*, *храбусту*, молочаю <...> (с. 25); <...> а на узбіччях синіли *чічки* і змагалися синявою з високим небом (с. 17).

Гуцульські діалектні назви тварин, птахів заманіфестовано лексемами *маржина*, *товар* 'худоба', *дріб*, *дроб'ета* 'вівці, ягнята', *катуґа* 'собака', *толук* 'молоде дике звірятко', *готур* 'глухар' та ін.: – Я так міркую, що позавтра, як бог дасть дочекати, можете приганяти вдосвіта *маржину*, та й рушимо <...> (с. 7); Тут стояв уже старший вівчар Данило Вовк-Устеріцький, високий, широкоплечий, а біля нього кілька вівчарів до овець, гайдеїв до *товару*, стадар до коней, яловичир до ялового *дробу* <...> (с. 14); Дбали хазяйки й про те, щоб *дроб'ета* на полонинах були жваві та жадібні, як оси, щоб вишукували найкращу пашу й давали найбільше молока (с. 5); <...> ревли тривожно корови, бекали розбуркані вівці, іржали коні, гавкали *катуґи*, покрикували пастухи (с. 14); Це був молодий ведмедик-*толук* (с. 201); Подумала, може, олень продирається крізь зарості до води, бо бачила не раз здалеку, як гордо ніс він туди свої крислаті роги, або, може, великий *готур* (с. 68).

Гуцульську мовну картину світу катину світу увиразнюють діалектні назви музичних інструментів та їх частин – *трембіта* 'довга дерев'яна труба (до трьох метрів довжини), зроблена зі смерекового дерева, обвита березовою корою, без вентилів і клапанів', *денцівка* 'особливий тип сопілки з денцем', *флюяра* 'басова сопілка-зубівка без денця, майже метрової довжини', *дримба* 'щипковий музичний інструмент', *усник* 'мундштук' та ін.: Саме в цю мить задули вівчарі в *трембіти*, заграли *денцівки*, *флюяри*, ляснули постріли з пістолів, задзеленькали мосяжні дзвіночки на шлях корів і овець, заголосили жінки, заговорила маржина всіма голосами, і ця симфонія наповнила всю долину (с. 15); Іншим часом молодь танцювала б під звуки флюяри і *дримб*, співала б опришківських пісень (с. 170); Зі стаї вийшов ватаг з трембітою, притулив її *усник* до рота, розоставив широко ноги, відхилився назад усім тілом і заграв (с. 117).

Поодинокими гуцульськими діалектними лексемами репрезентовані тематичні групи метеорологічної, медичної лексики – *негура* 'туман', *франца* 'сифіліс', *потеруха* 'заразна хвороба': Тепер усе частіше вкривала полонини біла *негура*, крізь яку й на десять кроків перед собою нічого не видно (с. 161); Щоб моє тіло *франца* і *потеруха* сточила (с. 53). Окремими гуцульськими діалектизмами зафіксовані назви грошей, зокрема *таляр* 'австрійська грошова одиниця': –Отже, так і скажеш йому, Фоко, що шапку *талярів* хай принесе нам, але повну, з чубком (с. 61).

Помітну групу гуцульських діалектизмів у художній мові В.Гжицького становлять слова з абстрактною семантикою – *гонор* 'честь, гідність', *полудне* 'полудень', *пропій* 'обряд обдарування молодих на весіллі', *зачинанє* 'початок весілля', *заводини* 'вечір напередодні весілля, вінкоплетіння', *подзвінне* 'похоронний дзвін' та ін.: Але був певний, що і жінки теж не зречеться, хоч би з самого *гонору* (с. 55); Гнати на *полудне* було ще рано, схватись від бурі ніде (с. 26); Абисте були ласкаві приходити сьогодні на *зачинанє*, увечері на *заводини*, у суботу на весіле, а в неділю на *пропій* (с. 231); Тому, що чоловікові не було ще призначено вмирати, а юда ухопив його без закону: без *подзвінного*, без похоронів! (с. 164).

Гуцульська діалектна лексика в художній мові В.Гжицького досить повно репрезентована іншими різночастиномовними словами. З-поміж прикметників – це *файний* 'гарний, красивий', *красна* 'дуже гарна', *черлений* 'червоний', *моцний* 'міцний, сильний', *дужий* 'здоровий, сильний', *марний* 'мізерний, блідий, худий', *піхана* 'товчена', *ричений* 'хрещений' та ін.: – Який то був опришок гідний та *файний* (с. 8); Абих була така *красна*, ек зоря ясна <...> (с. 60); На шиї дороге намисто <...>, на ногах новенькі *черлені* постолі, красиво морщені (с. 203); А в руці в єднім місці він має таку чарівну силу, що як тим місцем дотулиться до якого замка, то хоч який *моцний*, а зразу ж відімкнеться (с. 121); –Єк си маєте, панство? Ци *дужі*? (с. 45); Високий, *марний*, обшарпаний (с. 196); –Ти вже доста *піхана* й бита, але ще не горена <...> (с. 10); Не буду жити ні з паном, ні з Іваном, ані з жадним чужим чоловіком, *риченим* і нерщеним <...> (с. 53).

Багатством і різноманітністю відзначаються гуцульські діалектні дієслова, зокрема *сокотити* 'берегти, пильнувати', *газдувати* 'господарювати', *вифіквувати* 'свистіти', *ватагувати* 'вівчарити, переробляти молочні продукти на полонині', *гендювати* 'торгувати', *імити* 'спіймати', *падкувати* 'бідкатися, журитися', *траф'єтиси* 'траплятися, ставатися' та ін.: Забули, що вони опришки і треба *сокотитися* (с. 189); Коли не хочеш *газдувати*, то візьми мене з собою в гори! (с. 158); *Вифіквували* собі на флюярах та виспівували полонинок (с. 17); – Я стільки років *ватагував* вам, – тихо каже Василь, – стільки мучився не раз із вашою маржиною (с. 8); Ще досадніше стало, коли навколо засміялися і хтось докинув, що навряд чи знайдеться такий

дурень, який схотів би з Пугачем *гендлювати* (с. 49); <...> а ви їх *імили* в горах, у лісі (с. 115); – Все йшло так добре, – *падкував* Бойчук (с. 244); *Трафилоси*, що вислав король одного мужа, а другого мужа – гуцул на поєдинок (с. 56).

Виразно гуцульськомаркованими є прислівники *красно* ‘гарно, дуже гарно’, *нагло* ‘раптово’, *ліпше* ‘краще’, *доста* ‘достатньо, досить’, *скорій* ‘швидше’, *відай* ‘здається’, *зарані* ‘раніше’, *по-газдівськи* ‘по-господарськи’: Подякував дідові *красно* <...> (с. 124); Вояки подумали, що возний просто *нагло* захворів (с. 13); – Нечистий, май, *ліпше* може, ніж святий, – відповів цілком переконливо Юринга (с. 124); – Ти вже *доста* піхана й бита <...> (с. 10); Хотілося тільки *скорій* виспатись (с. 52); – А гостей з’їхалося не тільки з усієї Галичини, але й з Польщі і, *відай*, з України (с. 142); <...> харчі слід заготовляти *зарані*, бо потім буде пізно (с. 62); Копали кожен для себе, добротню, *по-газдівськи* <...> (с. 172).

Мовлення персонажів роману засвідчує також чимало службових частин мови, які поширені лише в гуцульських або в суміжних з ними інших південно-західних говірках. Таким є прийменник *д’* у конструкціях з давальним відмінком іменників та займенників: – Отож вийшли вони на пляц, а пан і каже до хлопа: ‘Ти з чим, – каже, – вийшов *д’* мені на поєдинок?’ (с. 56).

Серед гуцульських часток, використаних у мові персонажів, назвемо *ци*, *май*, *ає*, *ади*: – *Ци* ти вже говориш зі мнов не хочеш? – перепитував Довбуш (с. 47); Але він, *май*, ліпший за пана, а за тебе, то й поготів (с. 46); – *Ає*,- погодилися й інші (с. 56); – Недавно он і Дідушок ватагував, а тепер, *ади*, який пан... (с. 24).

Гуцульські діалектні вигуки – це *мой*, а також специфічні *гість*, *бир*, з допомогою яких підганяють чи завертають овець: – *Мой!* Та то си не хто-небудь, а Дзвінка віддає! (с. 231); Раз у раз чулися вигуки: “*Гість! Бир!*” – аж луна йшла горами (с. 25).

Специфічно гуцульськими є мовноетикетні формули вітання: *Єк си маєте панцтво? Ци дужі?* (с. 45); *Єк си маєш, діду?* (с. 119).

Таким чином, мовлення персонажів роману В. Гжицького відбиває гуцульський говір, передовсім у ділянці лексики. Стилізуючи мовлення героїв твору під гуцульську говірку, вживаючи етнографізми, автор виявив особливу майстерність у мовній характеристиці персонажів, у відтворенні місцевого колориту.

Література

Грицак 2008: Грицак, Микола. Скарби гуцульського говру: Росішка (вівчарство у текстах) [Текст] / Микола Грицак. – Львів: Інститут українознавства НАН України, 2008. – 320 с. – (Серія "Діалектологічна скриня"). — До 100-річчя від дня народження М.А. Грицака. — ISBN 966-02-2982-8 (серія). – ISBN 978-966-02-49*82-0.

Гуц. гов 1997: Гуцульські говірки. Короткий словник [Текст] / Відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с. – ISBN 966-02-0496-5.

Грещук 2010: Грещук, Василь, Грещук, Валентина. Південно-західні діалекти в українській художній мові. Нарис [Текст] / Василь Грещук, Валентина Грещук. – Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2010. – 309 с.

Лубківський 1971: Лубківський, Р. Труді і дні [Текст] / Р. Лубківський // Гжицький В. Опришки. Кармалюк: історичні романи. – Львів: Каменяр, 1971. – С. 452-463.

Негрич 2008: Негрич, Микола. Скарби гуцульського говору: Березови [Текст] / Микола Негрич. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 224 с. – (Серія "Діалектологічна скриня"; "Цеглинка" до Словника українських говорів). – ISBN 966-02-2982-8 (серія). – ISBN 978-966-02-46*81-2.

Плай 1996: Плай: Книга для читання про Гуцульщину [Текст] / Упорядник, автор приміток, довідок і словника Ігор Пелипейко. – с. Яворів: Редакція журналу “Гуцульська школа”, 1996. – 416 с.

Хобзей 2002: Хобзей, Наталя. Гуцульська міфологія: етнолінгвістичний словник [Текст] / Наталя Хобзей. – Львів, 2002 – 216 с. – ISBN 966-02-2299-8.

Janów 2001: Janów, J. Słownik huculski [Текст] / J. Janów / Opracował i przygotował do druku Janusz Rieger. – Kraków: Wyd-wo Naukowe DWN, 2001. – 302 s.

В статтє проанализированы гуцульские лексические диалектные черты в языке романа Владимира Гжицкого “Опришки”. Выявлены и описаны наиболее характерные тематические группы гуцульской диалектной лексики.

Ключевые слова: диалектизм, гуцульский говор, опришки, Гжицкий, диалектные признаки.

The article analyses the Hutsulian lexical dialectal features in the language of Volodymyr Gzhytskyi's novel “Opryshky”. The most significant thematic groups of the hutsulian dialectal vocabulary are discovered and described.

Keywords: dialecticism, Hutsulian dialect language, Opryshky, Gzhytskyi, dialectal features.

Надійшла до редакції 14 вересня 2010 року.